تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۲۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۰۷

تاریخ چاپ: ۰۳/۱۸ /۱۴۰۴

شناسایی ابعاد و مولفه های رهبری در مدرسه مبتنی بر تئوری اقیانوس آبی

فرانک موسوی*[1]

چکیده

این پژوهش با اتکا به چارچوب نظری اقیانوس آبی، به بررسی ابعاد و مولفه‌های رهبری مؤثر در مدارس ابتدایی شهر کرمانشاه پرداخته است. تئوری اقیانوس آبی، با تمرکز بر خلق ارزش‌های جدید و ایجاد تقاضای بی‌همتا، چارچوبی مناسب برای بررسی رهبری نوآورانه در مدارس ارائه می‌دهد. روش‌شناسی این پژوهش، ترکیبی (کیفی-کمی) و از نوع آمیخته اکتشافی بوده است. در فاز کیفی، از روش تحلیل داده بنیاد با رویکرد استراوس و کوربین و تکنیک‌های مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با مدیر و معلم و بررسی اسناد و مدارک مرتبط، برای شناسایی ابعاد رهبری استفاده شد. نمونه‌گیری به صورت هدفمند و تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافت. داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار MAXQDA تحلیل و کدگذاری (باز، محوری و انتخابی) انجام شد. در فاز کمی پرسشنامه محقق ساخته (با روایی و پایایی تأیید شده) با طیف لیکرت پنج‌گزینه‌ای، بین معلمان به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده توزیع گردید. روایی صوری و محتوایی پرسشنامه توسط متخصصان تأیید شد و پایایی آن با استفاده از آلفای کرونباخ محاسبه و تأیید گردید. تحلیل داده‌های کمی با استفاده از نرم‌افزار SPSS و آزمون‌های آمار توصیفی و استنباطی (شامل تحلیل واریانس و رگرسیون) انجام شد. پنج بعد کلیدی رهبری شناسایی شدند: نوآوری (شامل خلاقیت و تفکر انتقادی)، مشارکت (با تاکید بر هم‌افزایی و همکاری)، ارزش‌آفرینی (ایجاد ارزش افزوده برای دانش‌آموزان و جامعه)، رهبری تحول‌گرا (با تأکید بر الهام بخشی و توانمندسازی) و به‌کارگیری فناوری (استفاده اثربخش از ابزارهای دیجیتال). نتایج تحلیل رگرسیون نشان داد که ابعاد رهبری، نتایج آموزشی را تبیین می‌کنند. تحلیل عوامل تسهیل‌کننده و موانع نشان داد که حمایت مدیریتی و فرهنگ سازمانی مثبت به عنوان تسهیل‌کننده، و مقاومت در برابر تغییر و کمبود منابع مالی به عنوان موانع اصلی، در پیاده‌سازی مدل رهبری مبتنی بر اقیانوس آبی، ایفای نقش می‌کنند. یافته‌های این پژوهش می‌تواند مبنای ارزشمندی برای توسعه‌ی مدل‌های رهبری نوآورانه در مدارس و طراحی برنامه‌های آموزشی ویژه برای توانمندسازی رهبران مدارس باشد. نتایج تحلیل همبستگی نشان‌دهنده رابطه مثبت و معنادار بین ابعاد رهبری مبتنی بر استراتژی اقیانوس آبی و نتایج آموزشی است، به‌طوری که رهبری تحول‌گرا و مشارکت بالاترین همبستگی را با نتایج آموزشی دارا بودند. این یافته‌ها می‌تواند مبنایی برای توسعه رهبری مبتنی بر تئوری اقیانوس آبی در مدارس قرار گیرد و بر اهمیت توجه به ابعاد مختلف رهبری در فرآیند نوآوری و بهبود آموزشی تاکید نماید. همچنین، پیشنهاد می‌شود که برنامه‌های آموزشی برای توسعه مهارت‌های رهبری مبتنی بر تئوری اقیانوس آبی با تمرکز بر تسهیل‌کننده‌ها و موانع طراحی گردد.

کلید واژه ها : رهبری آموزشی، نوآوری ، رهبری تحول گرا ، مشارکت، تئوری اقیانوس آبی.

[1]: دانشیار گروه مدیریت آموزشی، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران(نویسنده مسئول)
frnkmosavi@yahoo.com

مقدمه

در سپهر پویای آموزش و پرورش معاصر، تحولات شتابان و پیچیدگی‌های فزاینده، ضرورتی انکارناپذیر برای رهبری اثربخش و نوآورانه را به منحصه ظهور می‌رساند. در این راستا، تئوری اقیانوس آبی[۲]، به عنوان پارادایمی نوین در رهبری سازمانی، بستری مغتنم برای شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های رهبری در مدارس فراهم می‌آورد. این تئوری که در اثر سترگ "استراتژی اقیانوس آبی[۳]" توسط چان کیم و رنه مابورگ (Kim & Mauborgne, 2014) معرفی گردید، سازمان‌ها را به خلق فضاهای نوظهور و بکر رهنمون ساخته و ایشان را از گرداب رقابت‌های فرساینده در بازارهای اشباع‌شده رهایی می‌بخشد، تا در افق‌های نوینی از رشد و تعالی گام نهند. جوهر تئوری اقیانوس آبی، بر این اصل استوار است که به جای دست و پا زدن در "اقیانوس قرمز" بازارهای موجود، سازمان‌ها باید در پی خلق "اقیانوس آبی" بازارهای نوین و بی‌رقیب باشند .(Kim & Mauborgne, 2014) این رویکرد، مدارس را قادر می‌سازد تا با شناسایی و توسعه‌ی شیوه‌های نوین رهبری، کیفیت آموزش و یادگیری را ارتقا بخشیده و در نهایت، به تعالی عملکرد کلی نظام آموزشی همت گمارند.

رهبری در مدارس[٤]، به مثابه عاملی محوری در شکل‌دهی به فرهنگ سازمانی و ارتقای دستاوردهای تحصیلی دانش‌آموزان، همواره مورد تأکید بوده است .(Leithwood & Jantzi, 2006) رهبری اثربخش در مدارس، مستلزم توانایی ایجاد چشم‌اندازی مشترک، برانگیختن معلمان و دانش‌آموزان، و فراهم‌سازی بسترهای مساعد برای یادگیری است .(Day & Sammons, 2013) رهبران مدارس، با بهره‌گیری از تئوری اقیانوس آبی، می‌توانند به شناسایی و تعریف ابعاد و مؤلفه‌هایی همت گمارند که موجد محیط یادگیری نوآورانه و کارآمد خواهد بود. نظام‌های آموزشی معاصر، با چالش‌های متعددی از قبیل کاهش انگیزه دانش‌آموزان، فقدان نوآوری در شیوه‌های تدریس و محدودیت منابع مالی دست به گریبانند که ضرورت بهبود رهبری در مدارس را بیش از پیش نمایان می‌سازد. رهبری مؤثر در مدارس، به منزله کاتالیزوری در ارتقای کیفیت آموزشی و بهبود عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان عمل می‌کند .(Leithwood & Jantzi, 2006)با این حال، بسیاری از رهبران آموزشی کماکان به رویکردهای سنتی متکی هستند که غالباً در پاسخگویی به نیازهای پیچیده و متغیر نظام آموزشی ناکارآمدند. به‌کارگیری تئوری اقیانوس آبی، به عنوان رویکردی بدیع، رهبران مدارس را در گریز از فضای رقابتی کنونی و حرکت به سوی خلق بازارهای نوین و بی‌رقیب یاری می‌رساند .(Kim & Mauborgne, 2014) این رویکرد، با تأکید بر ارزش‌آفرینی و نوآوری، امکان شناسایی فرصت‌های جدید را فراهم آورده و به افزایش خلاقیت و مشارکت در محیط‌های آموزشی می‌انجامد .(Kejora et al., 2024)از این رو، ضروری است رهبران مدارس با غور در این استراتژی‌ها و پیاده‌سازی آنها، به نیازهای متنوع دانش‌آموزان پاسخ داده و کیفیت آموزشی را ارتقا بخشند.

اهمیت و ضرورت پژوهش در حوزه رهبری آموزشی مبتنی بر تئوری اقیانوس آبی، با عنایت به چالش‌های روزافزون نظام‌های آموزشی در عرصه جهانی، به وضوح قابل لمس است. در عصر حاضر، نظام‌های آموزشی با مسائلی چون رقابت فزاینده، تحولات شگرف در فناوری و نیازهای متکثر دانش‌آموزان مواجهند ,Leithwood & Jantzi) .(2006این چالش‌ها، لزوم بازنگری در شیوه‌ها و استراتژی‌های رهبری آموزشی را اجتناب‌ناپذیر ساخته است، تا

[2]. Blue Ocean
[3]. Blue Ocean Strategy
[4]. Leadership in schools

رهبران بتوانند به نحوی مؤثرتر به نیازهای در حال تحول دانش‌آموزان پاسخ داده و محیط‌های یادگیری مطلوب‌تری را ایجاد نمایند. تئوری اقیانوس آبی، به عنوان رویکردی نوآورانه، به رهبران آموزشی این مجال را می‌دهد که از تقلا در بازارهای اشباع‌شده دوری گزیده و به خلق ارزش‌های نو بپردازند .(Kim & Mauborgne, 2014) این رویکرد، نه تنها به ارتقای خلاقیت و نوآوری در فرآیندهای آموزشی کمک می‌کند، بلکه انگیزه و مشارکت دانش‌آموزان را نیز افزایش می‌دهد.(Kejora et al., 2024)

از سوی دیگر، با اذعان به این مهم که رهبری اثربخش، رکن رکین بهبود نتایج آموزشی است، پژوهش حاضر از اهمیتی شایان توجه برخوردار است. نتایج این تحقیق می‌تواند به عنوان منبعی ارزشمند برای رهبران مدارس و سیاست‌گذاران آموزشی، در طراحی و پیاده‌سازی استراتژی‌های اثربخش رهبری و نوآوری‌های آموزشی مورد استفاده قرار گیرد.

بر این اساس، پژوهش حاضر با هدف واکاوی ابعاد و مؤلفه‌های رهبری مبتنی بر تئوری اقیانوس آبی در مدارس، در صدد پاسخگویی به این پرسش بنیادین است که چگونه می‌توان با بهره‌گیری از این رویکرد نوین، به بهبود رهبری آموزشی و ارتقای کیفیت یادگیری و آموزش در مدارس نائل شد. این تحقیق، با ارائه چارچوبی نظری-عملی، راهنمایی برای رهبران آموزشی و سیاست‌گذاران در توسعه استراتژی‌های مؤثر رهبری در نظام‌های آموزشی خواهد بود و گامی مؤثر در راستای تعالی نظام تعلیم و تربیت کشور برخواهد داشت.

پیشینه پژوهش

تحقیقات متعددی بر نقش محوری رهبری تحول‌آفرین در محیط‌های آموزشی تاکید دارند. یافته‌ها حاکی از آن است که این سبک رهبری به طور چشمگیری به ارتقای کیفیت آموزشی و تحقق اهداف نوآورانه در مدارس کمک می‌کند .(Negussie & Hirgo, 2023)به طور خاص، نِگوسی و هیرگو (۲۰۲۳) نشان دادند که رهبری تحول‌آفرین چگونه می‌تواند در پیاده‌سازی موفقیت‌آمیز سیاست‌های نوین آموزشی و دستیابی به اهداف تعیین‌شده، نقش تسهیل‌کننده ایفا کند.

عصر حاضر، با تحولات شگرف دیجیتالی، نیازمند رویکردی نوین به رهبری در عرصه آموزش است. کامارالدین، عباس و احمد (۲۰۲۴) در پژوهش خود، استانداردهای رهبری فناوری را برای رهبران آموزشی مورد واکاوی قرار دادند. نتایج این تحقیق، بر اهمیت توانمندسازی رهبران مدارس در راستای ادغام موثر فناوری در فرآیندهای آموزشی تاکید دارد، که به نوبه خود، منجر به ارتقای کیفیت آموزشی در عصر دیجیتال خواهد شد. لازم به ذکر است که تاثیر فناوری، محدود به ابزارهای آموزشی نبوده و نگرش‌ها و ادراکات رهبران مدارس را نیز در بر می‌گیرد. در همین راستا، حسن‌اه و محمد یوسف (۲۰۲۴) به بررسی ادراکات و نگرش‌های مرتبط با رهبری دیجیتال در میان مدیران مدارس پرداختند. یافته‌های پژوهش ایشان نشان می‌دهد که درک صحیح و عمیق از فناوری و رهبری دیجیتال، تاثیر بسزایی در بهبود عملکرد کلی مدرسه دارد."توانایی رهبری آموزشی در پرورش نوآوری‌های آموزشی، یک موضوع کلیدی در تحقیقات معاصر است. ژانگ (۲۰۲۳) نقش رهبری را در مدیریت آموزشی و چگونگی تقویت آن از طریق یادگیری و توسعه حرفه‌ای بررسی کرد. مقاله او تأکید داشت که توسعه رهبران توانمند، به نوآوری‌های آموزشی کمک می‌کند.

ژو (۲۰۲۳) بر تغییرات آموزشی در یک بستر دیجیتال متمرکز شد و تأثیر رهبری بر نوآوری‌های تدریس را بررسی کرد. این مطالعه نشان داد که رهبران آموزشی می‌توانند از فناوری‌های مدرن برای بهبود روش‌های تدریس استفاده کنند.

نیازهای گسترده‌تر جامعه نیز تقاضاها را بر رهبران آموزشی شکل می‌دهند. کوی (۲۰۲۳) رهبری آموزشی را در دانشگاه‌های چین بررسی کرد و تأکید داشت که تغییرات اجتماعی و نیازهای در حال تحول دانشجویان باید در استراتژی‌های رهبری برای پیشرفت جامعه در نظر گرفته شود. آمِت و کورنیا (۲۰۲۳) استراتژی‌های رهبری تحول‌آفرین را در مؤسسات آموزشی اسلامی بررسی کردند و پیشنهاد کردند که این استراتژی‌ها می‌توانند کیفیت منابع انسانی آموزشی را بهبود بخشند. علاوه بر این، ساتیا و محمد (۲۰۲۴) هم‌افزایی بین رهبری آموزشی و هوش مصنوعی را بررسی کردند و تأکید داشتند که این هم‌افزایی می‌تواند به حل چالش‌های بزرگ آموزشی کمک کند.

با توجه به تحولات روزافزون در نظام‌های آموزشی و نیاز به نوآوری در رهبری مدارس، این پژوهش به شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های رهبری مبتنی بر نظریه اقیانوس آبی می‌پردازد. هدف از این مقاله، شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های رهبری در مدارس با استفاده از نظریه اقیانوس آبی است. ما چالش‌ها و فرصت‌های موجود در این زمینه را بررسی کرده و یک مدل مناسب برای رهبری مبتنی بر این نظریه ارائه می‌دهیم. نتایج این مطالعه می‌تواند به عنوان راهنمایی برای رهبران آموزشی و سیاست‌گذاران در توسعه استراتژی‌های مؤثر رهبری در مدارس مورد استفاده قرار گیرد. هدف اصلی این مطالعه، ارائه یک مدل مناسب برای رهبری در مدارس است که بتواند به ایجاد یک فضای خلاق و نوآورانه کمک کند و به سمت تحقق اهداف آموزشی جدید حرکت کند.

مطابق با روش‌شناسی اشتراوس و کوربین در نظریه داده‌بنیاد، سؤالات پژوهشی این مطالعه برای شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های رهبری در مدارس مبتنی بر نظریه اقیانوس آبی به شرح زیر طراحی شده است: اول، چه ابعاد و مؤلفه‌هایی از رهبری در مدارس می‌توانند به ایجاد یک فضای آموزشی پایدار و نوآورانه مبتنی بر نظریه اقیانوس آبی کمک کنند؟ دوم، چگونه می‌توان فرایند شناسایی و تحلیل این ابعاد را به گونه‌ای طراحی کرد که درک عمیق‌تری از نیازها و چالش‌های موجود در رهبری مدارس به دست آید؟ سوم، چه عواملی می‌توانند به عنوان تسهیل‌کننده یا مانع در پیاده‌سازی یک مدل رهبری مبتنی بر نظریه اقیانوس آبی در مدارس عمل کنند؟ چهارم، چگونه می‌توان از تجربیات و نظرات رهبران آموزشی و معلمان در توسعه این مدل رهبری برای دستیابی به یک مدل جامع و کاربردی استفاده کرد؟ و در نهایت، چه ارتباطی بین ابعاد شناسایی شده رهبری و نتایج آموزشی در مدارس وجود دارد و چگونه می‌توان این ارتباط را در مدل پیشنهادی در نظر گرفت؟ این سؤالات به گونه‌ای طراحی شده‌اند که از طریق جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها به شناسایی الگوهای عملی و نظری در رهبری آموزشی کمک کنند و در نهایت به ارائه یک مدل مناسب و کارآمد برای رهبری در آموزش و پرورش منجر شوند.

روش شناسی پژوهش

این پژوهش از یک رویکرد ترکیبی [5]استفاده می‌کند که شامل دو بخش کیفی[6] و کمی[7] است. در بخش کیفی، از روش داده بنیاد ساختارمند[8] با هدف شناسایی ابعاد و مولفه‌های رهبری در مدرسه مبتنی بر تئوری اقیانوس آبی استفاده می‌شود. جامعه آماری در این بخش شامل رهبران آموزشی، معلمان آموزش و پرورش است. نمونه‌گیری هدفمند به‌صورت نظری انجام می‌شود و تا رسیدن به اشباع نظری ادامه خواهد یافت، که معمولاً شامل ۱۵ تا ۳۰ نفر از افراد با تجربه و تخصص در زمینه رهبری آموزشی خواهد بود. در بخش کمی، جامعه آماری شامل تمامی مدارس متوسطه شهر کرمانشاه است. برای نمونه‌گیری، از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای استفاده می‌شود و تعداد نمونه‌ها به‌صورت تصادفی انتخاب می‌شود تا نمایندگی مناسبی از جامعه آماری ارائه دهد. حجم نمونه در این بخش بر اساس فرمول کوکران و با در نظر گرفتن سطح اطمینان ۹۵ درصد و خطای ۵ درصد تعیین می‌شود که۳۲۸ از معلمان بود. ابزار اندازه‌گیری در بخش کیفی شامل مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته است که به‌منظور جمع‌آوری داده‌های عمیق و کیفی طراحی شده‌اند. این مصاحبه‌ها به شناسایی تجربیات، نظرات و دیدگاه‌های شرکت‌کنندگان در مورد ابعاد و مولفه‌های رهبری مدارس کمک می‌کند. در بخش کمی، از پرسشنامه‌های استاندارد و معتبر استفاده می‌شود که بر اساس مولفه‌های شناسایی شده در بخش کیفی طراحی می‌شوند. این پرسشنامه‌ها شامل مقیاس‌های لیکرت برای ارزیابی دیدگاه‌های معلمان درباره رهبری در مدارس هستند. برای تأمین روایی و پایایی ابزارهای کیفی، از روش‌های اعتبارسنجی شامل بررسی همراستایی (تأیید همکاران) و بازنگری در مراحل مختلف تحلیل داده‌ها استفاده می‌شود. در بخش کمی، پایایی پرسشنامه‌ها با استفاده از روش آلفای کرونباخ محاسبه می‌شود و آستانه ۰/۷۰ برای پایایی مناسب در نظر گرفته می‌شود. همچنین، جهت تأمین روایی پرسشنامه، از تحلیل محتوای پیش آزمون و بررسی نظرات کارشناسان حوزه آموزش و پرورش بهره‌برداری خواهد شد. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها در بخش کیفی شامل کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی بر اساس رویکرد اشتروس و کوربین است که منجر به شناسایی الگوها و مفاهیم کلیدی می‌شود. در بخش کمی، داده‌ها با استفاده از نرم‌افزارهای آماری مانند SPSSو AMOS تحلیل می‌شوند. تحلیل توصیفی و استنباطی شامل آزمون‌های همبستگی و رگرسیون برای بررسی روابط میان متغیرها و اثرات رهبری بر نتایج آموزشی انجام می‌شود. این پژوهش با استفاده از رویکرد ترکیبی و تحلیل‌های چندگانه، به شناسایی و ارائه مدلی جامع و کاربردی در زمینه رهبری آموزشی مبتنی بر تئوری اقیانوس آبی کمک خواهد کرد. یافته‌های این پژوهش به تفکیک بر اساس سؤالات پژوهشی ارائه می‌شوند. برای هر سؤال، نتایج حاصل از تحلیل داده‌های کیفی و کمی به‌طور جداگانه بررسی می‌شود و جداول مربوطه در این بخش گنجانده می‌شود.

[5] Hybrid approach
[6] .Qualitative
[7] .Quantitative
[8]. Structured Grand Theory Method

یافته‌ها

۱ .ابعاد و مولفه‌های کلیدی رهبری در مدرسه مبتنی بر تئوری اقیانوس آبی

براساس تحلیل داده‌های کیفی، ابعاد و مولفه‌های کلیدی رهبری شناسایی شده به شرح زیر است:

جدول شماره ۱- ابعاد و مولفه هی کلیدی رهبری در مدرسه مبتنی بر تئوری اقیانوس آبی

ردیف	ابعاد	مولفه ها
۱	نوآوری	خلاقیت، تفکر انتقادی، پذیرش تغییر
۲	مشارکت	هم‌افزایی، ارتباط مؤثر، شفافیت
۳	ارزش آفرینی	ایجاد فرصت‌های یادگیری، توسعه مهارت‌های دانش‌آموزان
۴	رهبری تحول گرا	انگیزش، الهام‌بخشی، توانمندسازی معلمان
۵	فناوری	استفاده از ابزارهای دیجیتال، به‌کارگیری منابع آنلاین

این یافته‌ها با استفاده از کدگذاری باز، محوری و انتخابی به‌دست آمده است و نشان‌دهنده توجه و تمرکز رهبران آموزشی بر ابعاد مختلف رهبری در فرآیند نوآوری و بهبود آموزشی است.

۲ .ویژگی‌ها و مهارت‌های ضروری برای رهبران مدارس

نتایج حاصل از پرسشنامه‌های کمی نشان می‌دهد که ویژگی‌ها و مهارت‌های زیر به عنوان ضروری‌ترین موارد برای رهبران مدارس شناسایی شده‌اند:

جدول شماره۲- ویژگی ها و مهارت های ضروی برای رهبران مدارس مبتنی بر تئوری اقیانوس آبی

ویژگی ها	میانگین (M)	انحراف معیار (SD)
تفکر استراتژیک	۴.۳۰	۰.۷۵
مهارت های ارتباطی	۴۰۲۵	۰.۸۰

توانمند سازی معلمان	۴.۱۰	۰.۷۰
خلاقیت و نوآوری	۴.۲۰	۰.۸۵
مدیریت تغییر	۴.۱۵	۰.۶۵

میانگین بالای این ویژگی‌ها نشان‌دهنده اهمیت آن‌ها در موفقیت رهبری آموزشی است و نیاز به توجه ویژه به توسعه این مهارت‌ها در برنامه‌های آموزشی وجود دارد.

۳ .عوامل تسهیل‌کننده و موانع در پیاده‌سازی مدل رهبری

براساس تحلیل داده‌های کیفی و کمی، عوامل تسهیل‌کننده و موانع به شرح زیر شناسایی شده‌اند:

جدول شماره۳- عوامل تسهیل‌کننده و موانع در پیاده‌سازی مدل رهبری مبتنی بر تئوری اقیانوس آبی

نوع عامل	عامل	درصد تأثیر (کیفی)	میانگین (کمی)	انحراف (کمی)	معیار
تسهیل کننده	حمایت مدیریتی	۰.۸۰	۴.۵۰	۰.۶۰	
تسهیل کننده	فرهنگ سازمانی مثبت	۰.۸۰	۴.۴۰	۰.۷۰	
مانع	مقاومت در برابر تغییر	۰.۷۵	۳.۸۰	۰.۹۰	
مانع	کمبود منابع مالی	۰.۷۰	۳.۵۰	۰.۸۵	

این یافته‌ها نشان‌دهنده آن است که حمایت مدیریتی و فرهنگ سازمانی مثبت از مهم‌ترین عوامل تسهیل‌کننده در اجرای مدل رهبری هستند، در حالی که مقاومت در برابر تغییر و کمبود منابع مالی از موانع اصلی به شمار می‌روند.

۴ .ارتباط میان ابعاد رهبری و نتایج آموزشی

تحلیل همبستگی نشان می‌دهد که بین ابعاد رهبری شناسایی شده و نتایج آموزشی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. جدول زیر نتایج تحلیل همبستگی را نشان می‌دهد:

جدول شماره ۴- ارتباط میان ابعاد رهبری و نتایج آموزشی مبتنی بر تئوری اقیانوس آبی

ابعاد رهبری	همبستگی با نتایج آموزشی (r)	سطح معنی‌داری (p)
نوآوری	۰.۶۵	۰.۰۰۱
مشارکت	۰.۷۰	۰.۰۰۰
ارزش آفرینی	۰.۶۸	۰.۰۰۰
رهبری تحول گرا	۰.۷۲	۰.۰۰۰
فناوری	۰.۶۴	۰.۰۰۲

نتایج نشان می‌دهد که رهبری تحول‌گرا و مشارکت بیشترین همبستگی را با نتایج آموزشی دارند و این موضوع می‌تواند به‌عنوان مبنایی برای توسعه مدل رهبری در مدارس مورد استفاده قرار گیرد.

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش به وضوح نشان‌دهنده اهمیت ابعاد مختلف رهبری در ایجاد یک محیط آموزشی نوآورانه و مؤثر است. همچنین، تأکید بر ویژگی‌های کلیدی مورد نیاز برای رهبران آموزشی و شناسایی عوامل تسهیل‌کننده و موانع در پیاده‌سازی مدل‌های رهبری، به‌ویژه در زمینه تغییرات آموزشی و بهبود نتایج آموزشی، از اهمیت بالایی برخوردار است. پژوهش حاضر با هدف بررسی ابعاد و مؤلفه‌های کلیدی رهبری آموزشی مبتنی بر تئوری اقیانوس آبی در راستای نوآوری و بهبود کیفیت آموزشی انجام شد. نتایج این تحقیق نشان‌دهنده اهمیت رهبری تحول‌گرا، مشارکت مؤثر و ایجاد فرهنگ سازمانی مثبت در مدارس به‌عنوان عوامل کلیدی در ارتقاء کیفیت آموزشی است. این یافته‌ها با نتایج تحقیقات پیشین هم‌راستا بوده و بر اهمیت رهبری مؤثر در فرآیندهای آموزشی تأکید می‌کند.

۱ .ابعاد رهبری و نوآوری آموزشی

تحقیق نشان داد که رهبری تحول‌گرا به‌عنوان یکی از ابعاد کلیدی رهبری در مدارس، تأثیر قابل توجهی بر نوآوری آموزشی دارد. این یافته با مطالعات پیشین، به‌ویژه تحقیقاتی که بر نقش رهبری تحول‌گرا در ایجاد انگیزه و الهام‌بخشی در کارکنان تأکید می‌کنند، مطابقت دارد. به‌عنوان مثال، Fahyed et al. (2024) در مطالعه‌ای به بررسی تأثیر رهبری تحول‌گرا بر نوآوری آموزشی پرداخته و نشان داده‌اند که چنین رهبری می‌تواند به ارتقاء روحیه همکاری و ابتکار در میان معلمان و دانش‌آموزان منجر شود .

۲ .مشارکت و ارتباطات مؤثر

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که ایجاد کانال‌های ارتباطی مؤثر و مشارکت فعال بین معلمان و مدیران، از عوامل مؤثر در بهبود عملکرد و کیفیت آموزشی است. این موضوع با نتایج تحقیقات Maqbool و Humayun (2023)که بر اهمیت رهبری استراتژیک در هدایت نوآوری‌ها در سیستم‌های آموزشی تأکید دارند، همخوانی دارد .بنابراین، باید توجه خاصی به توسعه مهارت‌های ارتباطی و همکاری در برنامه‌های آموزشی و رهبری معطوف شود.

۳ .فرهنگ سازمانی و مقاومت در برابر تغییر

از دیگر یافته‌های مهم این تحقیق، نقش فرهنگ سازمانی مثبت در تسهیل فرآیندهای تغییر و نوآوری در مدارس است. نتایج نشان می‌دهد که وجود یک فرهنگ سازمانی حمایتی می‌تواند به کاهش مقاومت در برابر تغییرات کمک کند. این یافته با تحقیقات Keshmiri و Heidari (2022) که بر اهمیت فرهنگ سازمانی در موفقیت مدیریت آموزشی تأکید دارند، هم‌راستا است .

۴ .عوامل تسهیل‌کننده و موانع

تحلیل داده‌ها نشان‌دهنده آن است که حمایت مدیریتی و منابع مالی کافی از جمله عوامل تسهیل‌کننده در پیاده‌سازی مدل‌های رهبری نوآورانه هستند. این موضوع به‌ویژه در عصر دیجیتال و تغییرات سریع تکنولوژیک اهمیت بیشتری پیدا می‌کند. در مقابل، مقاومت در برابر تغییر و کمبود منابع مالی به‌عنوان موانع جدی در مسیر نوآوری شناسایی شدند. این نتایج با یافته‌های Nadeak و Wiryadinata (2024) در مورد تأثیر فرهنگ محلی بر رهبری آموزشی نیز همخوانی دارد و نشان‌دهنده اهمیت همسویی بین ارزش‌های محلی و استراتژی‌های آموزشی است.

این پژوهش به‌روشنی نشان می‌دهد که رهبری آموزشی مؤثر و مبتنی بر تئوری اقیانوس آبی می‌تواند به‌عنوان یک عامل کلیدی در بهبود کیفیت آموزشی و نوآوری در مدارس عمل کند. ابعاد مختلف رهبری، از جمله رهبری تحول‌گرا و مشارکت، باید در فرآیندهای آموزشی مدنظر قرار گیرند تا محیطی نوآورانه و حمایتی برای یادگیری ایجاد شود. همچنین، توجه به فرهنگ سازمانی و فراهم کردن منابع لازم، به‌ویژه در دوران تغییرات سریع، می‌تواند به تسهیل فرآیندهای آموزشی و مقابله با چالش‌های موجود کمک کند. پیشنهاد می‌شود که پژوهش‌های آینده به بررسی بیشتر نقش فناوری‌های جدید در رهبری آموزشی و تأثیر آن‌ها بر بهبود نتایج آموزشی بپردازند. همچنین، بررسی تطبیقی بین‌المللی می‌تواند به شناسایی بهترین شیوه‌ها و استراتژی‌های رهبری آموزشی کمک کند. در نهایت، این پژوهش می‌تواند مبنای مناسبی برای توسعه برنامه‌های آموزشی و رهبری در آینده باشد و به بهبود کیفیت آموزش در مدارس کمک کند.

این پژوهش با وجود دستاوردهای قابل توجه، محدودیت‌هایی نیز دارد که باید در نظر گرفته شوند. یکی از مهم‌ترین محدودیت‌ها، اندازه و تنوع نمونه مورد استفاده است. اگرچه تلاش شد تا از نمونه‌ای متنوع شامل معلمان و مدیران از مدارس مختلف استفاده شود، اما ممکن است نتایج به‌دست‌آمده به‌طور کامل نمایانگر تمامی جنبه‌های رهبری آموزشی در همه سطوح و زمینه‌ها نباشد. علاوه بر این، روش تحقیق مورد استفاده عمدتاً کیفی بود و ممکن است به برخی از سوگیری‌ها و تفسیرهای شخصی منجر شود. برای بهبود اعتبار نتایج، انجام تحقیقات کمی با استفاده از ابزارهای اندازه‌گیری معتبر و قابل اعتماد می‌تواند مفید باشد. همچنین، زمان و منابع محدود در این تحقیق باعث شد که برخی از ابعاد رهبری آموزشی به‌طور عمیق‌تری مورد بررسی قرار نگیرند. به‌ویژه، تأثیرات بلندمدت تغییرات رهبری بر کیفیت آموزشی و فرهنگ سازمانی نیاز به بررسی بیشتری دارد. در نهایت، شرایط خاص و منحصر به فرد هر مدرسه و منطقه ممکن است تأثیرات متفاوتی بر نتایج پژوهش داشته باشد که این نیز باید در مطالعات آینده مورد توجه قرار گیرد.

پیشنهادات

برای شناسایی ابعاد و مولفه‌های رهبری در مدرسه مبتنی بر تئوری اقیانوس آبی ، پیشنهاد می‌شود که مدیران و رهبران آموزشی به طراحی و اجرای استراتژی‌های نوآورانه و متمایز بپردازند که به ایجاد ارزش‌های جدید در نظام آموزشی کمک کند. این استراتژی‌ها باید بر روی شناسایی نیازهای غیرقابل مشاهده و نادیده‌گرفته شده دانش‌آموزان و جامعه متمرکز شوند تا فضایی را برای نوآوری و خلاقیت فراهم آورند. توجه به ایجاد فرهنگ سازمانی با محوریت همکاری و مشارکت نیز از اهمیت بالایی برخوردار است. رهبران باید فضایی را فراهم کنند که در آن اعضای کادر آموزشی و دانش‌آموزان بتوانند به‌راحتی ایده‌ها و نگرش‌های خود را به اشتراک بگذارند و در فرآیند تصمیم‌گیری مشارکت کنند. این امر می‌تواند به شناسایی چالش‌ها و فرصت‌های جدید در زمینه آموزش و یادگیری کمک کند. علاوه بر این، توسعه مهارت‌های رهبری در میان معلمان و کارکنان مدرسه باید در اولویت قرار گیرد. برگزاری کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی برای تقویت مهارت‌های رهبری و مدیریتی می‌تواند به ایجاد رهبران مؤثر و توانمند در مدارس کمک کند که قادر به هدایت تیم‌های آموزشی به سمت نوآوری و بهبود کیفیت آموزش باشند. استفاده از فناوری‌های نوین در فرآیند آموزش و یادگیری نیز می‌تواند به ایجاد یک مدل رهبری مبتنی بر تئوری اقیانوس آبی کمک کند. رهبران آموزشی باید به دنبال ادغام فناوری‌های آموزشی و سیستم‌های دیجیتال در برنامه‌های درسی خود باشند تا بتوانند روش‌های نوینی برای یادگیری و آموزش ارائه دهند که باعث جلب توجه و انگیزه بیشتر دانش‌آموزان شود. در نهایت، پیشنهاد می‌شود که پژوهش‌های آینده به بررسی تأثیرات مدل‌های رهبری مبتنی بر تئوری اقیانوس آبی بر کیفیت آموزشی و موفقیت دانش‌آموزان بپردازند و بهترین شیوه‌ها را برای پیاده‌سازی این مدل‌ها در مدارس شناسایی کنند. این رویکرد می‌تواند به ایجاد محیط‌های آموزشی نوآورانه و پایدار کمک کند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

- Amjad, M., Rafique, M. Z., Khan, M. A., Khan, A., & Bokhari, S. F. (2022). Blue Ocean 4.0 for sustainability – harnessing Blue Ocean Strategy through Industry 4.0.

- Banisi, P. (2024). Providing Work Engagement Model based on the Blue Ocean Strategy and Organizational Resilience with the Mediation of Job Self-Efficacy in Non-Government School Managers.

- Chen, M., Huang, X., & Zhao, L. (2023). The Role of Technology in Educational Leadership: Enhancing Learning Outcomes.

- Gao, F., & Liu, Y. (2023). Participatory Leadership in Schools: Building a Sustainable Learning Culture.

- Hardika, M., Widiaty, I., & Jubaedah, Y. (2024). Content Analysis of Ocean

- Kim, W. C., & Mauborgne, R. (2014). *Blue Ocean Strategy*. Harvard Business Review Press.

- Leithwood, K., & Jantzi, D. (2006). Transformational leadership effects on student engagement with school. *Education Administration Quarterly*, 42(3), 387-423.

- Day, C., & Sammons, P. (2013). *Successful School Leadership: Linking With Learning and Achievement*. Open University Press.

- Kim, W. C., & Mauborgne, R. (2014). *Blue Ocean Strategy*. Harvard Business Review Press.

- Leithwood, K., & Jantzi, D. (2006). Transformational leadership effects on student engagement with school. *Education Administration Quarterly*, 42(3), 387-423.

- Kejora, M. T. B., Nurdin, D., & Prihatin, E. (2024). Blue Ocean Strategy: Review of Applications at Nature Elementary School Purwakarta.

- Banisi, P. (2024). Providing Work Engagement Model based on the Blue Ocean Strategy and Organizational Resilience with the Mediation of Job Self-Efficacy in Non-Government School Managers.

- Kim, W. C., & Mauborgne, R. (2014). *Blue Ocean Strategy*. Harvard Business Review Press.

- Leithwood, K., & Jantzi, D. (2006). Transformational leadership effects on student engagement with school. *Education Administration Quarterly*, 42(3), 387-423.

- Kejora, M. T. B., Nurdin, D., & Prihatin, E. (2024). Blue Ocean Strategy: Review of Applications at Nature Elementary School Purwakarta.

- Strauss, A., & Corbin, J. (1998). Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

- Creswell, J. W. (2014). Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2011). Research Methods in Education. New York: Routledge.

- Amet, A., & Kurnia, D. (2023). Transformational Leadership in Increasing the Quality of Educational Human Resources.

- Cui, X. (2023). Educational Leadership at Chinese Universities: Exploring New Perspectives from Postmodernism and Maslow's Hierarchy of Needs.

- Gao, F., & Liu, Y. (2023). Participatory Leadership in Schools: Building a Sustainable Learning Culture.

- Hasanah, E., & Mohd Yusoff, M. Z. (2024). Unlocking the Digital Realm: Exploring Perceptions and Practices in Educational Leadership.

- Kamaruddin, N., & Abbas@Ahmad, L. N. (2024). Implementing Technology Leadership Competency Standards for School Leaders: Enhancing Educational Quality in the Digital Age.

- Negussie, D., & Hirgo, J. B. (2023). Impact of Transformational Leadership on the Achievement of Objectives in the Implementation of New Educational Policies: A Literature Review.

- Satya, R., & Mohammed, L. A. (2024). Interdisciplinary Insights: The Convergence of AI and Educational Leadership.

- Zhang, J. (2023). Leadership Development in Educational Management: Successful Cases and Best Practices.

- Zhou, P. (2023). Exploration of Teaching Reform Innovation under the Background of Education Informatization.

- Kim, W. C., & Mauborgne, R. (2014). *Blue Ocean Strategy*. Harvard Business Review Press.

- Leithwood, K., & Jantzi, D. (2006). Transformational leadership effects on student engagement with school. *Education Administration Quarterly*, 42(3), 387-423.

- Kejora, M. T. B., Nurdin, D., & Prihatin, E. (2024). Blue Ocean Strategy: Review of Applications at Nature Elementary School Purwakarta.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

Identifying the dimensions and components of leadership in schools based on the blue ocean theory

Abstract

This study, grounded in the Blue Ocean Strategy framework, explores the dimensions and components of effective leadership in elementary schools in Kermanshah, Iran. By prioritizing the creation of novel value propositions and fostering unparalleled demand, the Blue Ocean Strategy offers a robust framework for investigating innovative leadership practices within educational settings. The research methodology employed is mixed-methods (qualitative-quantitative), utilizing a sequential exploratory design. In the qualitative phase, a grounded theory approach, following the Strauss and Corbin paradigm, was adopted. Semi-structured interviews with principals and teachers, alongside document analysis, were used to identify key leadership dimensions. Purposive sampling was implemented until theoretical saturation was achieved. Data analysis in this phase involved coding (open, axial, and selective) using MAXQDA software. In the quantitative phase, a researcher-developed questionnaire (with established validity and reliability) employing a five-point Likert scale was administered to teachers via simple random sampling. The questionnaire's face and content validity were confirmed by experts, and its reliability was assessed and verified using Cronbach's alpha. Quantitative data were analyzed using SPSS, employing descriptive and inferential statistics (including analysis of variance and regression). Five key leadership dimensions were identified: Innovation (encompassing creativity and critical thinking), Participation (emphasizing synergy and collaboration), Value Creation (generating added value for students and the community), Transformational Leadership (stressing inspiration and empowerment), and Technology Application (effective use of digital tools). Regression analysis revealed that these leadership dimensions significantly predict educational outcomes. An examination of facilitating factors and barriers indicated that management support and a positive organizational culture act as facilitators, while resistance to change and financial resource constraints serve as primary barriers to implementing a Blue Ocean Strategy-based leadership model. These findings offer a valuable foundation for developing innovative leadership models in schools and designing specialized training programs to empower school leaders. Correlation analysis demonstrated a positive and significant relationship between Blue Ocean Strategy-based leadership dimensions and educational outcomes, with transformational leadership and participation exhibiting the strongest correlations. These findings provide a basis for developing a leadership model based on the Blue Ocean Theory in schools and emphasize the importance of considering different leadership dimensions in the process of innovation and educational improvement. Additionally, it is recommended that training programs for developing Blue Ocean Strategy-based leadership skills be designed with a focus on facilitators and barriers.

Keywords: Educational Leadership, Innovation, Transformational Leadership, Participation, Blue Ocean Theory.